

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דבר שבו עי

פרשת דברים, תשס"ג
מספר 507מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

דברי שלום

קומו סעו ועברו את נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו מלחמה. היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך. ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר. אעברה בארצך, בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל (דב' ב', כד-כז).

הקב"ה מצווה "החל רש והתגר בו מלחמה", ומאידך מתאר משה: "ואשלח מלאכים... אל סיחון... דברי שלום", האם פעל משה בניגוד לציווי הבורא? האם משה המבקש שלום יותר מוסרי, כביכול, מהקב"ה המבקש מלחמה? האם הקב"ה מסכים עם המעשה של משה, ואם כן מדוע לכתחילה לא נצטווה משה בהתאם?
היטיב לשאול את השאלות ר"י אברבנאל (פתיחה לדברים הספק הי"ד):

והוא כי אם היה שהשם יתעלה אמר למשה קומו סעו וגו' ראה נתתי וגו' החל רש והתגר בו מלחמה, איך שלח אליו משה מלאכים דברי שלום הפך הציווי הא-לוהי, ולו היה סיחון משיבו הנה כל הארץ לפניך נכח השם דרככם, מה יעשה אדוננו משה האם יחדל מלהלחם בו, הנה יהיה זה לו לעוון פלילי במרותו את פי ה' שאמר אליו החל רש והתגר בו מלחמה, ואם ילחם בו אחרי הודאת השלום הנה בלי ספק דבר בלתי ראוי לאיש משה ענו מאד שיחל דברו ומוצא שפתיו ישנה, להרגו אחרי ששאלו שלום וענה אותו שלום באהבה ואחיה.

רש"י על אתר מפרש על פי מדרש אגדה שמשם למד לנהוג כך מהקב"ה:

ממדבר קדמות - אע"פ שלא ציווני המקום לקרוא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם. כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל, וגלוי לפניו שלא יקבלוה, ואעפ"כ פתח להם בשלום. אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. ד"א ממדבר קדמות - ממך למדתי שקדמת לעולם. יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים? אלא שלחתיני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתן.

לפי דברי המדרש משה קיבל ציווי ישיר של "והתגר בו מלחמה", אבל משה לומד מהנהגת הקב"ה בעצמו במתן תורה וביציאת מצרים, כי תחילה יש לקרוא לשלום, ואם לא ישמעו בדרכי שלום - לעבור לשלב הבא ולהילחם.

הנצי"ב מחדד לנו את ההבדל בין כיבוש ארץ ישראל לבין המקרה הנדון של בקשת מעבר (העמק דבר, דב' ב', כד):

החל רש - תחילת ביאה בארץ זו בשביל העברה יהיה תחלת ירושה ממש, לא כמו שהיה באדם ומואב אם היו רוצין המלכים. והתגר בו מלחמה: אם לא יתנו לעבור לא

תחרול גם מלהלחם בו. אבל לא נצטוו ללחום דוקא עתה. וזה דיוק לשון הקב"ה והתגר. היינו מעשה התחרות המביא לידי מלחמה. ובאמת יותר טוב היה אם הניח סיחון לעבור בארצו ולכבוש תחלה ארץ שבעה עממין שקדושה יותר, ולא היה בני ראובן ובני גד מתנחלים בעבר הירדן ולא גלו תחלה ולא מצא את ישראל רעה כ"כ באחרית הימים כמו שיבא להלן.

לפי "העמק דבר" אין בדברי הקב"ה ציווי להילחם מיד, אלא רק אם לא תינתן רשות המעבר, ואם כן אין בקשת השלום של משה עומדת בסתירה לציווי הבורא. הרמב"ן (שם) מפרש שהמלאכים נשלחו על ידי משה קודם לציווי "החל רש והתגר בו מלחמה":

ראה נתתי בידך את סיחון - הדבור הזה הוא האמור למטה (פס' לא) 'ראה החלותי תת לפניך', וקודם לכן שלח לו מלאכים ממדבר קדמות. כי אחרי שיצונו השם 'החל רש והתגר בו מלחמה' לא ישלח לו דברי שלום 'אעברה בארצך', כי אם ישמע אליו יהיה עובר על דברי השם, ואם ידע שלא ישמע יהיה שליחותו לריק. ולא תחשוב לומר כי היא המצוה שנצטוינו (להלן כ', י) 'כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום', כי שם כתוב (פס' יא) 'והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך', וכאן - אם שמע להם לא היו נוגעים בו כלל. אבל פירוש 'ואשלח מלאכים', כבר שלחתי מלאכים, אבל הקדים דברי השם, לבאר 'כי הקשה ה' א-להיך את רוחו' (פס' ל), לומר כי הכל סבה מאת השם כי כן אמר לי.

אך גם פירוש זה קשה וכדברי ר"י אברבנאל לעיל "וסדר הפסוקים לא יסבלהו". הרמב"ן שולל בדבריו את האפשרות שאולי מעשה זה של משה נובע מהציווי הכללי, לגבי כל יציאה למלחמה: "וקראת אליה לשלום". פירוש זה מקובל על הרלב"ג, האומר שאין כל הבדל בין המלחמה בסיחון לכל מלחמה אחרת, שצריך לפתוח בשלום. ראיה לפירושו של הרלב"ג ניתן למצוא בדברי המדרש בספרי (לבמדבר פסקא מב):

גדול השלום ושנואה מחלוקת. גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכים שלום שנאמר: 'כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום' (דב' כ', י) 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום ואמת'.

ומסכם הרלב"ג, ועולה מזה תועלת גדולה (סוף דב', התועלת הט"ו):

להודיע שראוי לאדם לרדוף אחר השלום ולהרחיק המחלוקת והמלחמה ואע"פ שיתברר לו שהוא ינצח, הלא תראה כי ה' ית' רצה שיקדימו דברי שלום לסיחון קודם שיתגרו בו מלחמה. ואע"פ שהוא הקשה רוחו ואמץ את לבבו, וכן עשה לכל הגויים אשר כבש יהושע כי השם יתברך הקשה רוחם ואמץ לבכם למען תתם ביד ישראל כמו שנתבאר שם, כדי שיתישב בלבנו שראוי בכל המקומות לרדוף אחר השלום לפי מה שאפשר, כי אין השם יתעלה חפץ במיתתן של רשעים.

מהפרשנות אנו למדים כי מצד אחד משה אכן כפוף לציווי ההחלטי של הקב"ה בדבר ירושת הארץ ובקשת המעבר ממלך סיחון; אלה דברים שאינם נתונים לשינוי או למשא ומתן. ואולם, מצד שני, ישנה הדרכה של הבורא כיצד ליישם את הצו האלוקי הזה. יש לקרוא לשלום אפילו שהוא חסר סיכוי, ואם הגויים יסכימו לעשות כדבר ה' ויתנו לעם ישראל לעבור או לרשת את הארץ, אזי יהיה שלום. אבל אם לא יסכימו לכך - אין מוצא מלקיים את הציווי במלואו: "והתגר בו מלחמה".

לעם ישראל אין עניין במלחמות כלל, ושאיפתו היא שלום - לפי מה שהתורה מגדירה כשלום. אין עם ישראל מעוניין במלחמה לשם מלחמה, וגם לא כדי להראות את כוחו ועוצם ידו, אלא כדי לקיים את צו הבורא, צו המחייב אותנו כשם שהוא מחייב את הגויים שנצטוינו לרשת אותם, ובכך יתקיים השלום.

ואע"פ שהקב"ה הקשה את רוחם, בקשת השלום היא גורם מחנך לנו "כדי שיתישב בלבנו שראוי בכל מקום לרדוף אחר השלום". זו הליכה בדרכיו של הקב"ה, כדברי רש"י בעקבות המדרש: "ממך למדתי שקדמת לעולם"; במעשיו של הקב"ה במתן תורה וביציאת מצרים.

הרב אופיר כהן

כפר דרום